

VALITSEMISSEKTORI VÕLG JA DEFITSIIIT

Agnes Naarits
Statistikaamet

Eesti valitsemissektori eelarve puudujääk oli 2009. aastal tunduvalt väiksem kui aasta varem: vaid -1,7% SKP-st varasema 2,7% asemel. Euroopa Liidus oli vaid kaks riiki, kes suutsid seda näitajat parandada: Eesti ja Malta. Eesti riigi võlatase on siiani konkurentsilt Euroopa madalaim.

Sissejuhatus

Sel aastal tuli kevad teisti. Aastavahetusest alates küttis ajakirjanduses kirgi küsimus, kas Eestil õnnestus tõsise masu ajal täita Maastrichti defitsiidikriteerium, mis on praegu põhitakistus eurole üleminekul. Kas suured eelarvekärped ja karm laenukeeld avalikus sektoris andis piisava kokkuhoiu või pingutati püksirihma liiga laisalt?

Arvamusi avaldati seinast seina ning Kreeka majanduses ja statistikas toimuva ümber vahutamise taustal kostus meiegi avalikus ruumis hääli, mis kõiketeadvalt deklareerisid, et mis neist kriteeriumitest nii väga kinni hoida, vajadusel võiks ju Kreetat teha — nagunii on statistika üks suur vale. Vaid statistikud teavad, kuidas sellised soovitusel nende professionaalsuse pihta lõõvad ja milline töö avaldatavate statistiliste numbrite taga tegelikult seisab.

Märtsi algul avaldas esimesed tulemused Rahandusministeerium: defitsiit küll, kuid lubatud piirides. Rahvusvahelisest pressist võis omakorda lugeda mõjukate finantsökonoomistide arvamusi Eesti trikitamisest valitsemissektori tuludega ja signaalid Euroopa Keskpangast ei näidanud just kõige soosivamat suhtumist võimalusse, et Eesti ehk täidabki kõik Maastrichti kriteeriumid. Üldsuse ootusärevus kulmineerus 26. märtsil, kui Statistikaamet edastas Euroopa Liidu Statistikaametile (Eurostat) aruande Eesti valitsemissektori defitsiidi ja võlataseme kohta ning avaldas andmed statistika andmebaasis.

Lühidalt Maastrichti kriteeriumitest

Eesti valitsus ja Eesti Pank on seadnud eesmärgiks liituda euroalaga esimesel võimalusel ehk niipea, kui Eesti täidab selleks vajalikud tingimused. Praeguste teadmiste kohaselt võib see hetk saabuda 2011. aasta 1. jaanuaril. Euroalaga liitumiseks tuleb liikmesriigil enne hindamist täita 1992. aastal Maastrichtis allkirjastatud lepingus (ametlik nimetus: Euroopa Liidu leping) sätestatud konvergentsikriteeriumid:

- liikmesriigi hinnad peavad olema jätkusuutlikult stabiilsed ja aasta keskmine inflatsioon ei tohi ületada kolme madalaima inflatsiooniga riigi keskmist tulemust rohkem kui 1,5 protsendipunktiga;
- liikmesriigi suhtes ei ole alustatud ülemäärase eelarvepuudujäägi menetlust, st valitsemissektori defitsiit ei tohi ületada 3% SKP-st ja võlatase võib olla kuni 60% SKP-st;
- liikmesriik on vähemalt viimase kahe aasta jooksul olnud seotud Euroopa rahandussüsteemi vahetuskursimehhanismiga;
- liikmesriigi valuutas nomineeritud pikaajaliste võlakirjade aastakeskmine intressimäär ei tohi ületada kolme madalaima inflatsioonimääraga riigi pikaajaliste võlakirjade intressimäära rohkem kui kahe protsendipunktiga.

Hinna- ehk inflatsioonikriteeriumit jälgitakse Statistikaametis toodetud harmoneeritud tarbija-hinnaindeksi baasil. Euroopa Liidu liikmeks saamisele järgnenud aastatel kerkisid Eestis hinnad sujuvalt üha ülespoole ja intressikriteeriumi täitmine ei õnnestunud. Esimesed hindade stabiiliseerumise märgid ilmsesid alles 2009. aasta alguses. Sama aasta novembris täitis Eesti lõpuks

Maastrichti inflatsioonikriteeriumi ja prognooside kohaselt püsivad siinsed hinnad veel mõnda aega kontrollväärtuse piirides.

Vahetult pärast Euroopa Liidu liikmeks saamist ühines Eesti vahetuskursimehhanismiga ERM2 (*Exchange Rate Mechanism II* — ERM II), mis on euroalaga ühinemise nn ooteruum. Sellest ajast on krooni kurss olnud seotud euroga nullprotsendilise kõikumisvahemikuga. Praeguseks on Eesti läbinud kaks majandus- ja rahaliidu täisliikmestaatuse saamise eeletappi kolmest: ühinenud Euroopa Liiduga ja liitunud vahetuskursimehhanismiga ERM2. Euro kasutuselevõtt on kolmas ja viimane samm täisliikmeks saamisel. (Miks ... 2010)

Eestil ei ole pikaajalisi omavääringus võlakirju, seetõttu on puudu ka otseselt võrreldav pikaajalise intressimäära näitaja. Siiski on Euroopa Komisjoni ja Euroopa Keskpanga koostöös püütud intressimäära kriteeriumi hindamiseks leida mõnd samaväärset näitajat. Pikaajaliste krooni-laenude intressitaseme hindamiseks on varem kasutatud erasektorile antud pikaajaliste krooni-laenude põhjal arvutatud näitajat. Et selliselt arvutatud näitaja ei ole otseselt võrreldav kriteeriumis sätestatuga, võib Euroopa Komisjon intressimäära kriteeriumi hindamisel arvesse võtta muidki kvantitatiivseid või kvalitatiivseid tegureid, näiteks valitsuse võlakooormust. (Euro ... 2009) 12. mail avaldatud Euroopa Komisjoni 2010. aasta lähenemisaruanDES on siiski märgitud, et finantsturu indikaatorite muutumist hinnates ei tohiks Eestil pikaajaliste intressimäärade kriteeriumi täitmisega probleeme olla.

Alates 2008. aastast muutus ülemaailmse majanduslanguse saabudes tõsiseks mureks hoopis defitsiidikriteerium, mille täitmise kohta esitab Statistikaamet Eurostatile kaks korda aastas (1. aprilliks ja 1. oktoobriks) Euroopa rahvamajanduse arvepidamise süsteemi metoodika kohaselt koostatud aruande. Kui valitsemissektori võlanäitaja on Eestis läbi aegade püsinud alla 10% SKP-st, siis 2008. aasta kevadel oli Eesti valitsemissektori defitsiit esialgsel andmetel täpselt kriteeriumi piiri peal: -3% SKP-st. Sügiseks (2009) täpsustus näitaja Eurostatiga kaks aastat varem kokkulepitud metoodiliste muudatuste ja täpsustatud aastaandmete mõjul -2,7%-ni SKP-st. Kuid majanduslikult veelgi raskema aasta tulemuste hindamine oli alles ees.

Valitsemissektori võlatase ja eelarve puudujääk 2009. aastal

2009. aasta lõpul ületasid valitsemissektori kulud tulusid 3,7 miljardi krooniga, mis tähendas tublit vähenemist võrreldes aasta varasema ehk 6,9 miljardi kroonise defitsiidiga. Erinevalt varasematest aastatest lõpetasid töötu- ja haigekassa oma majandusaasta puudujäägiga: sotsiaalkindlustusfondide 1,5 miljardi krooni suurune puudujääk oli kogu valitsemissektori defitsiidist tervelt 40%. Keskkvalitsuse eelarve puudujääk oli 0,6% ja kohalike omavalitsuste sektori puudujääk 0,5% SKP-st. Kokku hõlmas Eesti valitsemissektori koondeelarve defitsiit 1,7% SKP-st, mis oli Euroopa Liidus üks väiksemaid.

Vaid viis liikmesriiki suutsid 2009. aastal defitsiidikriteeriumid täita: Taani (-2,7%), Soome (-2,2%), Eesti (-1,7%), Luksemburg (-0,7) ja Rootsi (-0,5%) ning ükski liikmesriik ei lõpetanud eelarveaastat ülejäägiga. EL-27 valitsemissektori koondefitsiit suurenes koguni 4,5 protsendipunkti võrra võrreldes aastataguse 1,5 protsendipunktiga. (Main ... 2010) Alates 1995. aastast on EL-is vaid kaks riiki, mis on küll mõnel aastal saanud kirja eelarvepuudujäägi, ent ei ole kunagi defitsiidikriteeriumit ületanud: Taani ja Luksemburg. Eurostatile selle liikmesriikidega samadel alustel andmeid edastava Norra koondeelarve on seevastu kõikidel aastatel olnud ülejäägis, kuid kahjuks ei ole see positiivne saavutus osa EL-i koondeelarvest.

Eesti valitsemissektori võlatase on alates 2002. aastast visalt langenud, kuid defitsiidis eelarve finantseerimine suurendas võlga nii 2008. kui ka 2009. aastal. Eelmise aasta lõpus ulatus võlg 15,5 miljardi kroonini, suurenedes võrreldes 2008. aastaga kolmandiku. Erinevalt paljudest teistest liikmesriikidest sai Eesti majanduslangusest tuleneva eelarvedefitsiidi finantseerimiseks osaliselt kasutada riigireserve, mistõttu oli võlataseme kasv väiksem kui aastane eelarvepuudujääk. Eesti välisvõla maht suurenes 4,3 miljardist kroonist 7,2 miljardi kroonini ja välisvõlakoormus ulatus 3,3%-ni SKP-st. Siiski oli Eesti võlatase 7,2% SKP-st ja see oli endiselt EL-i madalaim. Tegelikult on Eesti võlatase alates 1996. aastast olnud EL-is konkurentsituult madalaim, jäädes alati veidi alla Luksemburgi näitajale.

Sel kevadel on väga palju räägitud Kreeka majandusraskustest ja põhjatutest võlgadest, mille maksmiseks kreeklastel ressursid puuduvad. Et päästa Euroopa võlakriisist, on rahandusministrid on pidanud tegelema abipaketide kokkupanekuga. Tegelikult on euro stabiilsust kõigutavaid kõrge võlatasemega riike palju: 12 liikmesriiki teatasid Eurostatile võlakriteeriumit ületavast tulemusest. Neist suurima võlakooormaga on Itaalia (115,8%), Kreeka (115,1%) ja Belgia (96,7%). (Main ... 2010)

Võlatase kasvas kõigis liikmesriikides ja nn vanemates liikmesriikides üldjuhul teist aastat järjest. Alates 2004. aastast EL-iga liitunud riikide seis on tunduvalt parem ja kriteeriumit ületava võlatasemega on hädas vaid Malta ja Ungari. EL-27 koguvõlg suurenes aastaga 12 protsendipunkti. Sellest kiirema tempoga suurenes võlg seitsmes riigis: Lirimaa (20,1 protsendipunkti), Lätis (16,6), Suurbritannias (16,1), Kreekas (15,9), Leedus (13,7), Hispaanias (13,5) ja Sloveenias (13,3). (Main ... 2010)

Finants- ja majanduskriisi tagajärjel nõrgeneva euro päästmiseks soovib Euroopa Komisjon suruda eurotsooni liikmesriike senisest enam eurokriteeriumide piiridesse. Euroopa Parlamendi statistikatöörühmas on praegu arutusel määrase eelnõu, millega karmistataks järelevalvet liikmesriikide eelarvestatistika koostamise kvaliteedi üle. Otsene ajend selleks on Kreeka, kes on juba kaks korda hāmanud statistiliste näitajatega.

Komisjon on peale selle tulnud välja ettepanekutega, mis näevad ette võimalust otseselt sekkuda riikide eelarveplaneerimisse. Üht võimalust eelarvedistsipliini suurendamiseks nähakse näiteks tõukefondide raha külmutamises. Euroopa seisab praegu teelahkmel ja edasise majandusstabiilsuse nimel tuleb langetada karme otsuseid. Euroopa Komisjoni majandusprognnoosi järgi hakkab Euroopa majandus küll tasapisi taastuma, st EL-i majanduskasv jääb nii sellel kui ka järgmisel aastal 1–1,5% juurde, ent liikmesriigiti on olukord siiski väga erinev ja nii mõnelgi tuleb võidelda jätkuva majanduslangusega. Eurotsooni valitsussektori eelarve puudujääk suureneb selle aasta lõpuks 6,6%-ni SKP-st ja võlanāitaja tõuseb veelgi, jõudes 2011. aastaks 88,5% SKP-st. (European ... 2010) Maastrichti kriteeriumide täitmist on ilma lisameetmeteta tõesti raske lähitulevikus uskuda.

Allikad Sources

Convergence Report 2010. (2010). *European Economy No. 3/2010.* European Commission. [www] http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2010/pdf/ee-2010-3_en.pdf (12.05.2010).

Euro kasutuselevõtu aruanne. (2009). Eesti Pank. [www] http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/euroyle/euroedu_1209.pdf?ok=1 (12.05.2010).

European Economic Forecast — Spring 2010. (2010). *European Economy No. 2/2010.* European Commission. [www] http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2010/pdf/ee-2010-2_en.pdf (12.05.2010).

Main Results of the April 2010 Reporting of the Government Deficit and Debt Levels. Note for the Economic and Financial Committee. (2010). Eurostat.

Miks võtab Eesti kasutusele euro? (2010). Euroveeb. [www] http://euro.eesti.ee/EU/Prod/Euroveeb/Avaleht/Vasakmenueue/Eurole_ueleminek_Eestis/12_211_205_Euromoju.jsp (14.05.2010).